

Орієнтовна модель розвитку дослідницьких умінь учителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти

У статті зроблена спроба побудови орієнтовної моделі розвитку дослідницьких умінь учителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Постановка проблеми. Методологічна й технологічна перепідготовка вчителя зумовлена змінами в змісті та організації діяльності шкіл, їх інноваційною спрямованістю на професійну діяльність, про що зазначено у Законах України “Про освіту”, Державній національній програмі “Освіта”: Україна XXI століття”, “Національній доктрині розвитку освіти” та інших законодавчих та нормативних документах.

В умовах підвищення фахового професіоналізму дослідницькі вміння вчителя є найбільш престижними, економічно доцільними сторонами його професійної діяльності, що істотно збагачують загальну культуру особистості, її інтелектуальний потенціал і що у рішучій мірі сприяє соціальному прогресу суспільства в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Моделювання як метод наукового дослідження широко застосовується в педагогіці, дозволяючи поєднати експериментальне дослідження предмета із побудовою логічних конструкцій та абстракцій. На основі аналізу наукових джерел можна виділити декілька підходів щодо трактування цього терміну. Так, В.Штофф розглядає модель як форму і як метод наукового пізнання, називаючи її системою, що існує реально чи в уяві та співвідноситься з іншою системою - оригіналом, об’єктом чи натурою. П.Гатчет і Р.Чарлі, розробляючи прикладну теорію моделювання зазначають, що моделлю може бути все, що володіє визначеною структурою. За В.Міхеєвим практична цінність моделі у будь-якому педагогічному дослідженні визначається її адекватністю досліджуваному об’єкту, а також тим, наскільки правильно враховані на етапах побудови моделі основні принципи моделювання (наочність, визначеність, об’єктивність). Все це визначає можливість і тип моделі, її функції у педагогічному дослідженні [5, 206].

В.Безпалько характеризує модель особистості як „діагностичне описання... всіх суттєвих для життєдіяльності в сучасному світі сторін, властивостей і якостей особистості” [3, 38]. Ми погоджуємося з твердженням В. Ягупова, що „модель – це знакова система, за допомогою якої можна відтворити дидактичний процес як предмет дослідження, показати в цілісності його структуру, функціонування й зберегти цю цілісність на всіх етапах дослідження” [6, 31]. Учений стверджує, що наявність науково обґрунтованої моделі цього процесу дозволяє прогнозувати його розвиток.

Метою статті є аналіз та виокремлення стрижневих підходів до моделювання розвитку дослідницьких умінь учителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Існуюча суперечність між потребою педагогів, які розуміють роль і значення дослідницьких умінь в своїй професійній діяльності, здатних грамотно здійснювати дослідницькі дії, та можливостями установ системи післядипломної педагогічної освіти забезпечити відповідну перепідготовку педагогів зумовлює потребу у розробці моделі розвитку дослідницьких умінь учителів початкових класів. Визначимо, перш за все, що включає в себе поняття «дослідницькі вміння учителів початкових класів».

С.Бризгалова трактує дослідницькі вміння як спосіб реалізації «окремої діяльності»[7]. І.Зимова, О.Шашенкова дослідницькі вміння визначають як здатність самостійних спостережень, досвідів, пошуків у процесі вирішення дослідницьких завдань [8, с.98]. А.Тряпицина, Г.Нікітіна виділяють такі дослідницькі вміння: вміння формулювати гіпотезу; порівнювати різні дані; виділяти істотне; вести дискусію; відкидати другорядне, несуттєве; вести альтернативний пошук та ін.

Як відомо, у відповідності до процесу наукового пізнання, дослідницькі педагогічні вміння умовно поділяються на три групи:

I група – методологічні (загальнотеоретичні) вміння: аналізувати теоретичні явища, обґрунтовувати проблему дослідження, застосовувати теоретичні знання на практиці, знаходити вихід і приймати науково-обґрунтоване рішення.

II група – методичні вміння: проводити педагогічні дослідження, використовувати методи наукового дослідження, будувати систему операцій дослідження.

III група – технічні вміння: користуватися бібліографічним, довідковим, вказівним каталогами, ілюструвати таблиці, схеми, креслення, малюнки та ін., цитувати літературу [9, с.203].

На сьогодні існують різноманітні підходи до класифікації дослідницьких умінь, підставою для якої є складові дослідницької діяльності учителів, а саме: педагогічна діагностика (К.Інгенкамп, Б.Бітінас, Н.Голубев, К.Заріков, І.Смолюк та ін.); моделювання діяльності вчителя (О.Абдулін, В.Беспалько, Н.Кузьміна, В.Сластьонін, І.Зимова, О. Шашенкова та ін.); застосування сучасних педагогічних технологій (В.Монахов, Г.Селевко та ін.). До цього, педагогічна діяльність неможлива без інформаційного пошуку, аналізу і синтезу. Саме тому до теоретичної моделі дослідницьких умінь учителів початкових класів ми відносимо такі групи вмінь: аналітико-синтетичні та інформаційні вміння (вміння аналізувати, синтезувати, узагальнювати, класифікувати наукову інформацію; вміння здійснювати інформаційний пошук в системі Internet; вміння описувати педагогічні явища; вміння використовувати науковий тезаурус); діагностичні вміння (вміння визначати конкретний предмет діагностики; вміння розробляти діагностичний інструментарій і чітко описувати техніку його використання у педагогічному процесі); прогностично-проектувальні вміння (вміння моделювати педагогічну діяльність; вміння передбачати наслідки педагогічного процесу; вміння прогнозувати шляхи виправлення недоліків); креативно-інноваційні вміння (вміння знаходити нове в педагогічних явищах; вміння робити вибір методичної концепції власної праці; вміння прогнозувати дослідно-експериментальну роботу).

Для вчителя початкових класів дослідницькі вміння є інтеграцією його професійних теоретичних знань, практичних і комунікативних умінь, чинником розвитку педагогічної культури і одним з її показників. Формуються дослідницькі вміння вчителя у процесі розв'язання педагогічних завдань, а також при проведенні ним наукових пошуків. Для їх використання дослідник будує свою діяльність у відповідності до загальних правил евристичного пошуку:

- а) аналіз педагогічної ситуації (діагноз);
- б) проектування результату у відповідності з вихідними даними (прогноз);
- в) забезпечення сукупності засобів, потрібних для експериментальної перевірки теоретичного результату;
- г) конструювання та реалізація навчально-виховного процесу;
- д) критична оцінка отриманих результатів;
- г) формування нових задач [10].

Як свідчать теоретичні дослідження та аналіз практики діяльності вчителів, рівень їх підготовки в системі післядипломної педагогічної освіти як фахівців-дослідників значно підвищиться, якщо методично забезпечити:

- розробку теоретичної моделі й програми підготовки вчителя, як фахівця-дослідника;
- відбір оптимальної сукупності форм і методів організації педагогічної діяльності, що позитивно впливає на його підготовку;
- послідовну реалізацію відібраної сукупності форм і методів;
- групову взаємодію учасників навчального процесу;
- постійне коригування засвоєних компонентів дослідницької культури [11, с.

На рівні методології вирішення поставленої проблеми основним є системний підхід, який полягає в розгляді розвитку дослідницьких умінь як системи, яка підпорядковується принципам структурування, цілісності, ієрархічності і взаємозалежності системи і зовнішнього середовища.

На рівні теоретичного обґрунтування механізму розвитку дослідницьких умінь основним є діяльнісний підхід, який полягає в здійсненні пізнавальної і дослідницької діяльності вчителів, у процесі якої у них формуються дослідницькі уміння.

На рівні практичної реалізації процесу розвитку дослідницьких умінь ми використовуємо інформаційний, контекстний і мотиваційний підходи. Інформаційний підхід є науково-дослідним інструментом для формування дослідницьких умінь, що зв'язує різні дисципліни, предметом яких є інформація й інформаційні технології. Контекстний підхід полягає в тому, що всі прийоми, методи і форми діяльності вчителя спрямовані на професійне становлення фахівця, що неможливо в даний час здійснити без високого рівня сформованості дослідницьких умінь. Мотиваційний підхід полягає в створенні психологічного стимулу до пошуку дій і способів орієнтації в обстановці. Виділені методологічні підходи не виключають і інші, які, у свою чергу, доповнюють основні.

Ми вважаємо, що дослідницькі уміння вчителів початкових класів слід формувати у відповідності до вчення П.Гальперіна, Н.Талізїна, А.Леонтьєва про поетапне формування розумових дій.

Ми виділяємо такі етапи розвитку дослідницьких умінь учителів початкових класів: виявлення інтересу до дослідницької діяльності; розвиток здібностей особистості до самоорганізації своєї діяльності; формування дослідницьких умінь у вузі; ціннісне осмислення ролі дослідницького пошуку в майбутній професійній діяльності; готовність майбутніх вчителів до самостійної дослідницької педагогічної діяльності.

Вивчення рівнів розвитку дослідницьких умінь учителів початкових класів свідчать про те, що близько половини з них не вміють виділити об'єкт і предмет дослідження, сформулювати гіпотезу, спрогнозувати очікувані результати, досить поверхово здатні охарактеризувати сутність своїх новаторських пошуків, не знають сутності нових дидактичних і виховних концепцій, не спираються у своїй роботі на будь-які чітко окреслені педагогічні ідеї. На основі самооцінки ми виявили, що лише 7% слухачів володіють дослідницькими уміннями на високому рівні, 9,3% – на достатньому, 14,8% – на недостатньому, а 68,9 – на низькому рівні.

Проведений аналіз отриманих даних дозволяє зробити висновок про низький рівень сформованості дослідницьких умінь у вчителів початкових класів та недостатнє використання інтегруючих факторів психолого-педагогічної і спеціальної їх підготовки.

У нашому дослідженні об'єктом моделювання є система розвитку дослідницьких умінь учителів початкових класів. Процес розвитку дослідницьких умінь учителів ми розглядаємо як підсистему, яка характеризується етапністю та послідовністю. Метою створення моделі є опис структури даного процесу, а метою самої моделі – розвиток у вчителів початкових класів дослідницьких умінь у системі післядипломної освіти педагогічних кадрів. Розроблена нами орієнтовна модель складається з трьох блоків: *теоретико-методологічного, операційно-діяльнісного і критеріально-оцінного*, між якими існують внутрішні зв'язки (рис. 1).

Рис. 1. Внутрішні зв'язки між блоками орієнтовної моделі

Спираючись на класифікацію системних зв'язків С.Чудновської ми вважаємо, що між операційно-діяльнісним та критеріально-оцінним блоками існують зв'язки породження (ті, що викликають до життя). Для досягнення заданого результату (розвиток дослідницьких умінь учителів початкових класів) ми відбираємо певні методи, форми. Таким чином, певна мета, теоретико-методологічна основа породжують відповідний результат.

Між теоретико-методологічним і операційно-діяльнісним блоками існують зв'язки управління, котрі виявляються в тому, що характер теоретико-методологічного блоку задає вимоги до організації дидактичного процесу. Між критеріально-оцінним і операційно-діяльнісним блоками існують зв'язки перетворення, які полягають у тому, що отриманий результат у ході розвитку дослідницьких умінь учителів початкових класів у значній мірі визначатиме корегування методів, форм і засобів розвитку дослідницьких умінь.

У нашому дослідженні зовнішній зв'язок виявляється в тому, що система проявляє свої властивості в процесі взаємодії з середовищем і має можливість адаптуватися до умов зовнішнього середовища (вимоги суспільства до учителя; стрімкий розвиток науки, техніки та інформаційних технологій; збільшення частки досліджень у комплексі різних видів діяльності людини).

Під час побудови орієнтовної моделі розвитку дослідницьких умінь учителів початкових класів було враховано: 1) вимоги, що пред'являються суспільством до фахівців цього рівня; 2) структуру і зміст системи розвитку дослідницьких умінь учителів та взаємозв'язок елементів системи; 3) структуру включення вчителів у дослідницьку діяльність.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Таким чином, обґрунтована орієнтовна модель розвитку дослідницьких умінь учителів початкових класів являє собою інтегровану на функціональному рівні систему, яка складає змістову основу професійної діяльності педагога.

Результати дослідження сприятимуть вибору змісту, форм і методів підготовки вчителів початкової школи на курсах підвищення кваліфікації для розвитку їх професійної компетентності.

Література:

1. Гладышева М.М. Моделирование системы формирования исследовательских умений будущих инженеров-программистов/ М.М.Гладышева, П.Ю.Романов // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. – Челябинск, 2007. – С. 150-161.
2. Глинский Б.А. Моделирование как метод научного исследования: гносеологический анализ / Б.А. Глинский, Б.С.Грязнов, Б.С.Дынин, Е.П. Никитин. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 1965. -248с.
3. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. / В.П.Беспалько. – М.: Ин-т ПО М-ва. образования России, 1995. – 266 с.
4. Левитес Д.Г. Теоретические основы моделирования образовательных технологий в условиях последиplomного образования педагогов. / Д.Г. Левитес. –СПб.: Ленингр. Пед. Ин-т, 1998. -122с.
5. Михеев В.И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике. / В.И. Михеев. – М.: Прогресс, 1971. – 381 с.
6. Ягупов В.В. Моделювання навчального процесу як педагогічна проблема / В.В.Ягупов. // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Науково-методичний журнал. – К.: МДГУ, 2003. – Випуск 1. – С. 28-37.
7. Брызгалова С.И. Формирование в вузе готовности учителя к педагогическому исследованию: теория и практика: Монография. – Калининград, 2004. –с.245.
8. Зимняя И.А. Исследовательская работа как специфический вид человеческой деятельности / И.А.Зимняя, Е.А.Шашенкова. - Ижевск: ИЦПКПС, 2001. –с.98
9. Максимюк С.П. Педагогіка: Навч. пос. /С. Максимюк. –К.: Кондор, 2005. -667с.
10. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений/ В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов; Под ред. В.А. Сластенина. – М.: Академия, 2002. – 576 с.
11. Набока Л.Я. Методи забезпечення педагога-дослідника / Л.Я.Набока, М.І.Скрипник // Післядипломна освіта в Україні, 2003. –№ 2. -с. 61–66.
12. Чудновская С.Н. Управленческие решения : учеб. пособие / С.Н. Чудновская. - М.: Флинта, 2007. — 367с.

В статье сделана попытка построения ориентировочной модели развития исследовательских умений учителей начальных классов в системе последиplomного педагогического образования.

In the article is done the attempt of construction of reference model of development of research abilities of teachers of initial classes in the system post graduated pedagogical education.